

Tábori Zoltán
A tiszafa

A tiszafát akkortájt ültették az egykori József főherceg úton az ablakunk elé, amikor én is és a bátyám is elhagytuk a szülői házat. A szomszédos házak elé japán birset és kínai borókát ültettek, tiszafa az egész utcában egyedül hozzánk került, olyan volt ez a szüleinknek, mint valamifajta kárpótlás az elveszett árnnyakért, hangokért. Büszkéek voltak rá. Ha otthon voltunk, édesanyám hosszú passzusokat olvasott fel a legkülönbözőbb szakkönyvekből és lexikonokból:

— Tiszafa, *Taxus baccata*, örökzöld cserje vagy fa, tíz-tizenöt méter magasra nő meg ... akadnak kétezer éves példányai is... A svájci és ausztriai őskori cölöpépítményekben tiszafából való fésű, kanál, edények kerültek elő... Az egyik legkeményebb, legszívósabb fa... Finom asztalosárúknak alkalmas, a középkori várak környékére egykor előszeretettel telepítettek tiszafaerdőket... Ma már egész Európában csak egyetlen helyen alkotnak erdőt, Szentgálon, a Bakonyban... A tiszafa alkaloidát tartalmaz, fájából, leveléből gyógyszer készítenek... A magköpeny édeskés húsából az Alpok egyes vidékein lekvárt főznek...

A tiszafa pedig nőtt, terebélyesedett, kirítt a házak elé telepített hétköznapi díszfák sorából, a legmagasabb volt, ahogy a házuk is az volt, mert Lajkó nagypám, aki a szemközi József Főherceg Laktanyában volt császári és királyi főfegyvermester, s majd a K. u. K. megszünte után több mint ötven éven át volt nyugdíjas, magas házat akart, ha elől az utcafronton csak két ablakra futja, akkor legalább az ereszt legyen az egész utcában a legmagasabb. A tiszafa talán hasonló ambíciókkal eresztett gyökeret az ablakunk alatt, de neki volt tere oldalra is, végén már alig tudtam felállni mellé a járda és az út közti két ölnyi sávra, valahányszor megérkeztem a több mint kétszáz kilométer távolságból. Aztán egy ilyen nap, emlékszem, este volt, édesanyám azzal fogadott, ki kell vágni a tiszafát.

Nem értettem a dolgot. Édesanyám világ életében fákat ültetett, a kertünkben, az udvarunkban, a Balatonon, a homokkomáromi hegyünkön, de kivágni még soha nem vágatott ki semmit, legfeljebb ágakat, ha mondjuk a diófa ránőtt a tetőre, a fenyő a villanyvezetékre, a körte a szomszédba. Amikor az egyik cseresznyefáról kiderült, hogy útban van, a bátyám nem tud behajtani

tőle az udvarra a frissen vett Trabantjával, anyánk azt se hagyta, át kellett telepítenünk máshová, és amikor körbeástuk, a földből olajos rongyba csavarva előkerült nagypámunk csillogó rézfenekű töltényekkel megtöltött forgópisztolya, amelyet az oroszok elől ástott el, de azt már nem érte meg, hogy ki is ássa: kiszedtük hát a fát, és nem kis munkával odébbültettük. Nem maradt meg, de legalább se fejszét, se fűrész nem emelt rá senki. Néztem a halálra ítélt tiszafát, éppen virágzott, a túlevelek alja tele volt kis sárga ecsetpamacsokkal, és ha fújt a szél, nagy sárga felhőkben szállt szerteszt ugyanaz a por, amely kimutatható a paleozoikumi talajmintákban.

— A tiszafa mérgező — mondta édesanyám. — Amikor virágzik, apátok úgy köhög, hogy majd megfullad.

Apánk egész életében köhögött; estefelé, amikor ültünk a nagyszobában, anyánk rendszerint egyszer csak felemelte a mutatóujját, és azt mondta:

— Hallga! Nem halljátok? Valaki köhög az utcán! Jön apátok a hivatalból.

Nem a tiszafa volt ebben a köhögésben a ludas, hanem sokkal inkább a cigaretta. Anyánk furcsán viselkedett: szidta, átkozta, koporsószegeknek nevezte, de azért ha a boltba ment, és apánk utána szólt, hogy elfogyott a Symphonia, mindig vett.

— A fronton a kenyeremet is elcseréltem cigarettára, miért pont most mondanék le róla? — szavalta édesapánk, és feküdt az ágyban, a kezében ott füstöltött a cigaretta, sárgásbarnára színezve jobb keze mutatóujját és középső ujját, és szürkére a feje fölött a plafont.

De amikor már úgy köhögött, hogy majd beleszakkadt, anyánk kezdte más szemmel nézni a tiszafát, és újra elővette a szakirodalmat.

— Már az ókorban is tudták, hogy a tiszafa mérgező! A húsos magköpeny kivételével mindene mérgező! Toxint tartalmaz, ami bénító hatású a szívre és a tüdőre! Nem is értem, hogy ültethettek egy ilyen mérgező növényt ide!

Ez nagy fordulat volt, de hát ez a nagy fordulatok kora volt. Anyánk, aki a könyvtárban dolgozott, évekkal ezelőtt még azt adta tovább nekünk a tiszafáról, hogy a fája értékesebb, mint az arany, most Dioszkoridész, a

Krisztus előtt harmadik század végén, illetve második század elején élt alexandriai költőt idézte, miszerint aki sokáig időz tiszafa alatt, meghal. Hoztam a fűrész, és levágtam pár ágat, a legnagyobbakat, valahogy úgy, ahogy egy madár szárnyából levágják az evezőtollakat.

— Megmetszettem a fát — mondtam apánknak, miután kiköhögte magát.

— Csak módjával, fiam — felelte, és kinézett az ablakon. — Tudod, amit a városi tanács adott, azt csak a városi tanács veheti el.

Apám tisztviselőember volt, a nagyapja még falusi kántortanító, az apja városi jegyző, ő maga pedig járási tanácsosként ment nyugdíjba. Egyszerre volt békében és haragban a világgal: ha hazajött a hivatalából, többnyire csak feküdt az ágyon, háttal az ajtónak, szemben a nagy, faragott, oszlopos állótükkörrel, a balján a hatalmas, páncéltörkés versenyzongorával, a jobbán könyvespolccal. Apámat meg se lehetett közelíteni, beásta magát, mint a fronton, a Donnál, a Kárpátokban meg Budapest ostrománál, mint fiatal tüzer bemérotiszt, aki ott van a senki földjén, és igyekszik védeni magát minden oldalról, és az orrát se dugja ki, csak a periszkópján át figyeli az ellenséges hadmozdulatokat. A periszkópja itt a nagy állótükkör volt; ha valaki jött hozzá, apám körkörös védelmi állása mögé kellett széket húznia, és a tükrön keresztül beszélgetett vele. Ezt a tükröt így is hívtuk: beszélgetőtükkör. A könyvespolc peremén, ágya támláján a legkülönbözőbb holmik heverték, jegyző nagyapám faragta pipák, kis meggyfabüszk gálofai dédnagyapámról, érmék, logarléc, iratok, sakkóra, csehszlovák konzervnyitó, NDK vízfóraló. Volt ott egy régi aneroid barométer, amelyre mindig fáj a fogam, egyszer el is próbáltam kérni, apám felém nyújtotta, de miután elvettem tőle, a kezét úgy hagyta.

— Odaadnám, de nem működik. A szelencéje kilyukadt.

Hogy milyen egy aneroid barométer, azt még gyerekkoromban, mint annyi mindent, apám magyarázta el. Van bennük egy kis rézszelence, amelyből úgy-ahogy kiszivattyúzták a levegőt, és ez a kis réztüdő horpad ki-be a levegő nyomására, amíg ki nem lyukad. Akkortájt egyre többet gondoltam arra a mondatára, hogy a barométereknek szabott idejük van. Rézszelencéjük mélyén őriznek egy leheletnyit abból a korból, abból a levegőből, amikor készültek, mert tökéletes vákuum nincs, aztán csak horpadoznak ki-be, ahogy pumpálja őket egyre

agresszívakban, egyre kegyetlenebbül egy újabb kor levegője, a rézszelence zihál, és megpróbálja megőrizni a tartását, de ha mutatni akarja a higánymillimétereket, és hát erről szól az élete, akkor ki van téve a levegő járásának és a levegő minden füstjének, porának, párájának, savas esőjének, és elég egy hajszáltrepedés, egy parányi kráter, és a korrózió beássa magát, befurakszik, és a rézszelence kilyukad, az ódon lehelet kiszökik, elenyészik, és a mutató örök mozdulatlanúságba dermed.

Anyám, a könyvtáros, hozta a tiszafáról a könyveket, hangosan felolvasta többször is az elretentő sorokat, a toxin a tiszafa kérgében, ágában, fájában, levelében, spórájában, minden ízében kimutatható, de én tudtam, és nyilván tudta anyám, apám és bátyám is, hogy nem a tiszafa felelős apánk tüdejének korróziójáért, de még csak nem is a cigaretta, ami apám számára majdhogynem olyan volt, mint egy ködvetősorozat a fronton, védőernyő minden elől, nem, hanem a kor, az egyre újabb és újabb levegő, ami mindig másképp horpasztja a parányi, tehetetlen réztüdőt, meg akarja táncoltatni a mutatókat, új, soha nem látott értékeket akar felmutatni, Trianon, nyalka fehér ló, gazdasági válság, Délvidék, Felvidék, Észak-Erdély, Voronyezs, halálmenetek keletre, halálmenetek nyugatra, hároméves terv, öt éves terv, békekölcsön, padlássöprések, ötvenhat, meghurcolások, kádári álom, sakkfigurák apám szekrénye alján, több száz kidobásra ítélt, megmentett sakkfigura a megszűnő falusi sakkszövetségek kopott kartondobozáiból.

— Ki kell vágni a tiszafát — mondta anyám sírva a telefonba, és én fogtam a fűrész, kocsiba ültem, és három órával később leparkoltam a tiszafa mellé, és mélyen a tövénél fűrészelni kezdtem.

Apám egyszer csak megjelent az ablakban, kinyitotta, és kiszólt:

— Nem szabad, fiam. Még nem jött meg a határozat.

Apám akkorra már több levelet is megírt az ügyben, hogy egészségre káros voltára való tekintettel szíveskedjenek engedélyezni a tiszafa kivágását, életében először saját magának akart valamit elintézni a hivatali gépezetben, amiről azt hitte, ismeri minden fogaskerekét, és azok is viszont, a legkisebbektől a legnagyobbakig, de választ egyik beadványára sem kapott.

Otthagytam a tiszafát, tövében a mély sebbel, és be mentem. Anyám és apám éppen összevitatkoztak.

Apám azt mondta, hogy csak az ágakat szabad levágni. Anyám azt mondta, az ilyen csonkolás túl feltűnő, akkor már jobb, ha egyáltalán nincs is fa. Kicsit vártam, aztán kimentem, és alig hagytam rajta ágat. Máiig itt vannak a szemem előtt az összevissza meredező, lágy, méregzöld tűlevelek, halványabb, viaszos fényű fonákjuk tövénél a sárga, pajzsszerű spóratokokkal. Nagyon megnyestem. A díszfából csúf fa lett.

Aztán rövidesen oxigénpalack költözött a nagyszobába, nekitámasztottuk a zongora homorú ívének, és apám ötpercenként vegytiszta oxigénnel próbálta kiszorítani a legújabb fajta levegőt, ami ott tolongott, harsogott a megvásott fémburkon. Sok minden megváltozott, nagyapám kiáshatta volna revolverét az udvaron, apám visszakapta elvett tisztí rangját, elő is léptették, de már mit ért vele, a korrózió rég beindult.

Az oxigénpalackokat a bátyám cserélgette két-háromnaponta, a vasútállomásra hozta, és én egyszer elbotlottam a gumicsőben, és apám rám szólt. Döbbenet álltam. Nem emlékszem, hogy valaha is rám szólt volna.

Aztán tavasz lett, és a tiszafa portokba borult, eregette toxikus felhőit, és anyám szólt, hogy most már tényleg hozzam a fűrészszert. Apám feküdt, már fel se kelt, öblögette tüdejét kortalan, steril oxigénnel — nem láthatta, ahogy kivágom a tiszafát. Nem volt könnyű. A tiszafa pokolian kemény fa, a fájából régen íjat, számszeríjat készítettek, ezt még abban az időben olvasta fel nekünk édesanyánk, amikor apánk még csak köhögött, és nem fuldokolt. A vörösesbarna kérőgű, sebhelyes csonk úgy hevert ott a poros fűvön, mint valami elszáradt, kidobott karácsonyfa. A felső szomszédék becibálták a kapujuk alá, hogy majd ősszel felvágják, eltüzelik a cserépkályhájukban. Kicsit eltűnődtem, nem kellene-e lefűrészelnem belőle egy darabot, hátha egyszer majd faragok belőle valamit én is, büszköt apámról, vagy árbócot egy régi hajómodellre, ahogy faragtak ezer dolgot Lajkó és Trabalka nagyapáim is, de aztán kiráztam a fejemből a gondolatot, és eltettem a fűrészszert.

Húsvét után nem sokkal mentők jöttek édesapámért. Most, hogy már nem volt a tiszafa, könnyen oda tudtak állni a kapu elé. Féltem, majd megbotlanak a tönkben, amikor viszik a hordágyat, de nem botlottak meg. Csak a mentőautó kereke döccent egyet rajta, amikor kitoltott a házunk elől.

Major-Zala Lajos

A tékozló fiú hazatérése és távozása

anyám	ébredjete
öszém	ébredjete
nagyanyám	ébredjete
nagyapám	ébredjete
világháborús	
nagybátyáim	ébredjete
pléhtáblákon	
félbetűkké	
rozsdásodva	ébredjete

ÉBREDJETEK!

a tékozló fiú megfújja a kürtöt
 motorduda hangján kiált: ébredjete

a nyomok idevezettek: ébredjete
 megérkeztem
 húsz év

után megérkeztem
 [...] mit keresel kisunokám?
 édes drága öregapám mit keresel kisunokám?
 a lábam nyomát édes drága öregapám a múltad nyomát?

a lábam nyomát
 mezítelen a lábam nyomát

szegény árva kisunokám

édes drága öregapám
 hazajöttem húsz év után
 s itt megszakadt a lábam nyoma
 mezítlábas lábam nyoma
 elveszett a lábam nyoma

megtalálok kisunokám